

”מר נמלה ואדון חרגול”: ממשל על חריצות לאלגוריה קווירית ופוסט-קולוניאליסטית

ד”ר שי רודין

הקדמה

המשל המוכר העוסק בנמלה ובצרצר מציג באמצעות שתי דמויות קוטביות – הישות העצלה והישות החרוצה – את **עונשו של העצל, מול השכר שזוכה לו החרוץ**. הנמען-הילד שנחשף לסיפור, צופה בהכנותיה הקפדניות של הנמלה לחורף, ונחשף לסופו האכזר של הצרצר: “והצרצר שב אל ביתו, מרוב רעב כושל. ולהבא ילמד אולי את המוסר השכל” (סידון ואבולעפיה, 2000: 14). מתוך סיגור זה עולה שאלה ערכית מהותית: **האם הנחלתו של ערך אחד, דוגמת ערך החריצות, מקנה לגיימיציה להנחלתו של דפוס התנהגות קר, בוטה ואכזרי, כפי שמאפיין את הנמלה, הבוחרת להפנות עורף לצרצר ולשלחו רעב לביתו על מנת שיווכח בצדקת דרכה?** שכן עצם הפנייה של הצרצר אל הנמלה, מתוך הכרה בטעותו ובנחיתותו, יש בה כדי לבסס את עלינותה של הנמלה. למרות זאת, בוחרת זו האחרונה, להוכיח את הצרצר ולשלחו רעב לביתו, אף שייתכן, שבכך היא גוזרת עליו כליה.

הסיפור **מר נמלה ואדון חרגול** ללולי גרי (2011), מהווה אלגוריה מורכבת המנהלת מערך אינטר-טקסטואלי מתנגד עם המשל המוכר, עניין הנחשף מתוך קריאה קווירית ופוסט-קולוניאליסטית. היצירה המאוחרת יוצאת מתוך הנחה, שהנמען-הילד מכיר את המשל בגרסת איזופוס או לה פונטיין, ונוטלת לה חירות על מנת לשנות את שדריו. את מקום התוכחה, השמחה לאיד והביקורת כלפי ה”אחר” תופסת **הבנה הדרגתית והכרה בנחיצותו**, שעה שהסוף הידוע, הטומן בחובו ניתוק והדגשת ההיררכיה בין שתי הדמויות, מוסב אלי חברות. זו מתחוללת בעקבות שינוי תודעתי ונפשי שעובר מר נמלה בזכות ההיכרות המעמיקה עם אדון חרגול. כתיבתו המחודשת של המשל הקלאסי תוך עיבוי, הישענות על היכרותו המוקדמת של קורא הטקסט המאוחר עם טקסט התשתית, והחלת קריאות קוויריות ופוסט-קולוניאליסטיות, הופכות את הנרטיב הדידקטי לנרטיב המאפשר בחינה מוסרית מחודשת של האירועים ושל משמעויותיהם. טענתה של מנדלסון-מעוז (2009: 25-26), לפיה “הספרות המשמשת מעבדה מוסרית, יכולה להוות מרחב התנסותי, תחום ומבוקר, שבו הקורא עוקב אחר ביצועים של אחרים – הוא עוקב אחר הדמות והפעולות שהיא מבצעת; הוא מעריך ומבקר אותה, ולעתים אף מתווכח עם ההערכה ועם הביקורת של המספר או של דמויות אחרות”, מתממשת בסיפור **מר נמלה ואדון חרגול**. בעוד המשל הסגור מניח את המשל לפתחו של הנמען-הילד ולמעשה מונע חשיבה ביקורתית אודות התפיסה המוסרית של המשל

והשלכותיה, הרי שהיצירה המאוחרת מעצבת את הסיטואציה באופן בו הנמען-הילד יוכל להתרשם מההיבטים המוסריים המשוקעים בה, ולברור לעצמו בעקבות הקריאה, את דרך ההתנהגות הנאותה בעיניו, כמו גם לבקר את התפיסה המוסרית אליה נחשף ביצירת התשתית.

היצירה כאלגוריה קווירית

קריאות אידיאולוגיות של ספרות ילדים יוצאות מתוך הנחה לפיה ספרות הילדים הינה ספרות המכילה שדרים פוליטיים גלויים ומובלעים. לדידה של משיח (2013), "התפיסה המסורתית שראתה בספרות הילדים תוצר חינוכי/פסיכולוגי/אסתטי בלבד, התכחשה לקיומה של הפוליטיקה בחיי הילדים במציאות וגם בספרות". על כן הוצגה הפוליטיקה כ"עניין עכור היאה למבוגרים, מי שמאבקי כוח, סמכות ושליטה אינם זרים להם, ולא לילדים חסרי ניסיון והבנה, שראוי להם להשתעשע בעולם הדמיון והתום, המגן עליהם מפני חוליי האקטואליה". מנגד, תפיסות מודרניות אינן מתעלמות מהממד הפוליטי הנוכח בחיי הילד ומעובדת היותם של ילדים מתקיימים במציאות פוליטית, קולטים אותה ומגיבים אליה. לפיכך טוענת משיח (2013), כי

נוכחותו של ה"פוליטי" בחיי הילדים בבית, בין החברים ובבית הספר, וזיקתו ההדוקה לאתיקה, לערכים ולמוסר, מחייבים על כן, את הצבת הפוליטיקה על סדר היום של ספרות הילדים, שכן ראוי שתיווצר הלימה בין הפוליטיקה הנוכחת בחיי הילדים במציאות, ובין המציאות הפוליטית של חיי הילדים, האמורה להשתקף בספרות. כל זאת מבלי לייתר [...] את הממד התרפויטי, והאסתטי המייחד את ספרות הילדים כאמנות.

התיאוריה הקווירית כתיאוריה פוליטית המציבה במרכז עיסוקה את ההבניות המגדריות והשלכותיהן (בהיבט הפרט החווה שונות מינית ומגדרית ובהיבט החברה המגיבה אל שונות זו), מתארת את הכלכלה ואת המנגנונים של החריגות בכל הנוגע לקשר בין מין, מגדר ומיניות (קזין, 2000). תיאור זה הוא למעשה צעד מתנגד ליחס אל מיניותו של האדם למן המאה ה-19, כפי שמאפיינו פוקו (1996: 7) [1976]:

במרחב החברתי, כמו בלב כל בית מגורים, מוכר מעתה רק אתר יחיד של מיניות, הפעם תועלתי ופורה: חדר השינה של ההורים. לשאר לא נותר אלא להיטשטש. [...] לכל מה שהילודה אינה מסדירה אותו או שאינה מחוללת בו תמורה, אין יותר לא בית ולא חוק. גם קול אין לו. בבת-אחת הוא מגורש, מוכחש ומושתק. לא רק שאינו קיים, אלא גם אינו צריך להתקיים והוא יאולץ להיעלם ברגע שיופיע אפס-קצהו, במלה או במעשה.

במשנתו אודות דיכוי המיניות, מציין פוקו (1996: 8) [1976] כי הפוריטניות המודרנית כופה צו משולש: איסור, אי קיום ואלם. ניתן להתייחס אל התיאוריה הקווירית כאל פעולה מתנגדת לצו זה,

שכן מושגים מושתקים מושמים במרכזה והופכים לעדשה המרכזית שבאמצעותה נבחנות תופעות חברתיות ותרבותיות.

התיאוריה הקווירית מציעה ניתוח שבוחן במסגרת דיסציפלינות מגוונות כגון סוציולוגיה, מדע המדינה, משפטים, היסטוריה, תקשורת וספרות, כיצד נוצרת החלוקה הבינארית הטרוסקסואליות/הומוסקסואליות כחלוקה היררכית וממושטרת (גרוס וזיו, 2003). המחקר הספרותי אם כן, יתעכב על גילומי ה"אחרות" הקווירית – הדמויות החורגות מהתנהגויות מגדריות בינאריות, או אלו המתאפיינות בנטייה מינית שונה, וכן בדרכי אפיון הישירות והעקיפות. כן יתבצע קישור בין המצע התמטי-אידיאולוגי לפואטיקה שהיוצר משתמש בה, בהיבטים לשוניים, ז'אנריים ובתחום ספרות הילדים, חקר האיור המהווה כלי פוליטי שלעתים חותר תחת האמירה הטקסטואלית ומציג רובד משמעות חתרני או הגמוני¹. לאור היותה של ספרות הילדים פונה במקביל אל שני נמענים, הרי שמחקר קווירי של ספרות ילדים יבחן לא רק את השדרים המגדריים המועברים לנמען-הילד באופן ישיר, אלא גם שדרים נוספים המועברים "מעל לראש הילדים", ולעתים, אף חותרים תחת מארג המשמעויות המוצהרות של הסיפור². דוגמה לכך הן יצירות שבוחרות לקדם פלורליזם חברתי באמצעות הצגת משפחות אלטרנטיביות ביצירות המופנות לילדים, אולם הנמען-המבוגר חווה את היצירה כקווירופובית, היינו, ככזו המאשררת את מארג הסטריאוטיפים הקיים אודות החורגים³.

היותה של ספרות הילדים אחת מסוכני הסוציאליזציה הבולטים, יש לברר את עמדתו של משרד החינוך הן בנוגע לשונות מינית והן בנוגע להוראתן של יצירות קוויריות. על פי ארגון "משפחות הקשת", ישנן 18 אלף משפחות חד מיניות בישראל ולהן כ-4,500 ילדים, המתחנכים בסביבתם (שנהב ומכלוף, 2013). נתון זה, העומד בסימן הרחבה, מחייב את משרד החינוך לשינוי תכנים קיימים ולהכנסת תכנים חדשים. קאבאליון (תשס"ב) נדרש לאופן שבו טקסטים (מקוריים ומתורגמים) בנושא חינוך מיני בישראל, נעים מאי התייחסות להומוסקסואליות ועד להטמעת הנושא. הוא מזכיר את יעקב בנאי, מאבות החינוך המיני בישראל, שנדרש להומוסקסואליות כחלק מפתולוגיות מיניות כמו סדיזם, מזוכיזם ומשכב בהמה. בטקסטים שונים שהיו בשימוש במערכת החינוך בעשור הראשון למדינה, הומוסקסואליות תוארה כסטייה מינית וכמעשה שנגד הטבע העומדת בניגוד לתפיסות המקובלות של הזוגיות ההטרוסקסואלית והמשפחה המונוגמית. סלידה ורחמים אפיינו את היחס כלפי ההומוסקסואל בעל ה"מוח העקום". בסוף שנות ה-60 של המאה ה-20 ניתן לאתר התייחסויות ישירות להומוסקסואליות תוך חיפוש הגורמים והסיבות לתופעה. הומוסקסואליות מתוארת על

1 ועל כך ראו הרחבה אצל משיח, 2010.

2 בטיפולוגיה של סצ'רדוטי (2000: 16), תופעה זו קרויה "מרחב נקודתי" והיא מתרחשת כאשר היצירה משלבת בין שורותיה אנקדוטות פוליטיות, אנקדוטות על השקפות עולם, אנקדוטות על יחסים שבינו לבניה ואנקדוטות על עולם העסקים, אשר ברור כי הן מכוונות לנמען-המבוגר. אנקדוטות אלו עשויות להסתתר מאחורי משחקי לשון, אירוניות ואלוזיות נקודתיים, אשר יפררו לעולמו של המבוגר, ויעשו שימוש במאגר ידע ספציפי שהנמען-הילד לא נחשף אליו או שנחשף אליו חלקית.

3 עימות בין יצירות קוויריות ליצירות קווירופוביות התקיים על ידי רודין, 2013.

פני ציר שמצדו האחד הגדרת הפן הפתולוגי של הנטייה ומצדו האחר יחס מהול ברחמים כלפי ההומוסקסואל שקשה לרפאו, או שמתנגד לטיפול ב"הפרעתו". בשנות ה-80 של המאה ה-20 חל מפנה, שכן הטקסטים הדנים בהומוסקסואליות מקדמים שתי גישות סותרות: הבנה ואף הסכמה כלפי התנהגות ההומוסקסואלית ואף הפיכתה לתופעה טבעית, לצד שימוש בתפיסה המסורתית לפיה ההומוסקסואליות מוגדרת כ"סטייה מעציבה" הראויה לטיפול מכיוון שהומוסקסואלים "סובלים".

גישות חדשות המחלחלות למערכת החינוך הישראלית בשני העשורים האחרונים, מעודדות פלורליזם (הן בהיבטי יחסים בין המינים, מימושים של גבריות ונשיות וקבלת הנטייה החד-מינית) ומקדמות את "נרמולו" של ההומוסקסואל והפיכתו מ"אחר" ל"אחד משלנו". עם זאת, גם כאשר משרד החינוך מפיץ חוברת בנושא, בשנת 1995 (ברנע ולורנץ, 1995), קאבאליון מציין כי "הקול של ההומוסקסואל לא מופיע בטקסט באופן ישיר, אלא מצוקותיו מוגברות בתיווך או בתרגום של איש המקצוע (היועץ החינוכי, בדרך כלל). הקול האישי, של ההומוסקסואל כסובייקט, נעלם במיוחד כאשר המומחים מציגים אותו כשייך לקבוצה הומוגנית". היחס להומוסקסואל אמנם מביע אהדה, אולם ניסוח הדברים יוצר סטריאוטיפיזציה ומנשל את ההומוסקסואל מחד-פעמיותו ("הם אנשים בריאים לחלוטין"). התלמידים ההומוסקסואלים מתוארים כ"מבולבלים", "מדחיקים רגשות", "מבודדים מבחינה חברתית" ו"חלקם עלול לפנות להתנהגויות סיכוניות ואבדניות". בקטע זה הטקסט כלל אינו מבחין בין ההומוסקסואליות אגו-דיסטונית (אשר נחשבת כבעיה עקב הקושי של האדם להשלים עם נטייתו ולא עקב ההעדפה המינית עצמה) לבין ההומוסקסואליות אגו-סינטונית (שבה האדם חש נוח עם נטייתו המינית). מסקנתו של קאבאליון, היא שהטקסטים העוסקים בחינוך מיני בישראל "משמרים ומשכפלים אבחון קליני גורף המצביע על בעיות, בעיקר בתחום ההסתגלות. בכל מקרה ההומוסקסואל ממשיך להיחשב למקרה מיוחד הזקוק להתערבות מקצועית".

רק מתחילת המאה העשרים ואחת, העבודה החינוכית בנושא הלהט"בי התבססה כבעלת חשיבות וחלק בלתי נפרד מתכנית החינוך המיני⁴. בשנת 2006, עם כניסתה לתפקיד, התחייבה שרת החינוך, פרופסור יולי תמיר, לקדם תפיסה סובלנית שתאפשר לכל אדם את חופש הבחירה האישית בעיצוב דמותו ודרכו. בהתאמה, ביוני 2006 פרסמה היחידה לחינוך בשירות הפסיכולוגי-ייעוצי (שפ"י) תכנית חינוכית הממוקדת בנושא הלהט"בי תוך הצעת מגוון חומרים לימודיים, סיפורים אישיים, קישורים לארגונים השונים וכן סדנאות המותאמות לקהלי היעד השונים – אנשי חינוך, מורים, תלמידים והורים. בספטמבר 2007 פורסמה תכנית "כישורי חיים" בגרסתה המחודשת, הכוללת במסגרת התכנית המיועדת לכתות ט', פרקים אחדים העוסקים בזהות הומו-לסבית. בשנת 2010 הכיר שר החינוך גדעון סער בפעילות של תלמידים ב"ארגון הנוער הגאה" (איג"י) לצורכי מיזם "מחויבות אישית" המופעל בכתות י' במערכת החינוך. במאי 2011, פורסם לראשונה חוזר מנכ"ל

4 ולדוגמה, שילובם של נציגי חוש"ן (חינוך ושינוי, מרכז החינוך של הקהילה הלהט"בית בישראל) בבתי הספר, על מנת שישתפו את התלמידים בסיפוריהם כהומאים ולסביות המצויים מחוץ לארון. ראו: Pizmony-Levi, Kama. Shilo and Lavee, 2006.

משרד החינוך הקורא למנהלי בתי הספר לציין את היום הבין-לאומי נגד הומופוביה בפעילות חינוכית מתאימה (ידיד, רימון וצימרמן, 2011).

טל (2013), במסגרת מאמר שפורסם בגיליון מיוחד של **הד הגן** (מרס, 2013) אשר הוקדש כולו ל"אתגר המשפחה החדשה", מציינת בהתאמה, שעל הגננת לא להיות שיפוטית לגבי בחירותיהם של ההורים, לנטוש את הגישה המסורתית ולהעדיף גישה רחבה יותר ולהעשיר את ארון הספרים בגן וכן לעודד משחק סוציו-דרמטי ויצירה חופשית, שבאמצעותם הילדים יביעו מגוון של רגשות וישקפו אורחות חיים מסוג חדש. טל (2013) מבקרת גננות המבקשות מילדים להוסיף אב לציורי משפחה שציירו, אם נעדר מהם האב, ושורה של דרישות/הנחות הטרוסקסואליות מוקדמות, המעמידות את הילד החי במשפחה האלטרנטיבית במצב רגיש מזה, ומעמיקות את תפיסת ההטרוסקסואליות כצורת קיום בלעדית, מזה.

הדברים שלעיל מלמדים כי הבשילה השעה להתחיל ולהורות בגנים ובבתי הספר יצירות העוסקות בשונות מינית ומגדרית. אחת הדרכים לבצע מטרה זו, הינה לחזור אל הטקסטים ההגמוניים ולקראם תוך החלתה של קריאה קווירית. המושג "קוויריזציה של הקאנון" (Queering the Canon) מציין פעולה פרשנית מתקנת במסגרתה ניגש הקורא אל הטקסט הקאנוני ומחלף ממנו משמעויות קוויריות משתמעות בתחומי המין, המגדר וההבניות המיניות⁵. האלגוריה מר נמלה ואדון חרגול מציגה מהלך פרשני של סופרת, הקוראת את משל הנמלה והצרצר קריאה קווירית, ובמקביל, כותבת אותו מחדש וממירה אותו מיצירה קאנונית הגמונית ליצירה קווירית חתרנית. הקוויריזציה של הקאנון הופכת אם כן, לא רק לקריאה חתרנית אלא גם לכתיבה ד-קונסטרוקטיביסטית של יצירת התשתית (המשל) והפיכתה ליצירה קווירית משתמעת. מכאן, שהגל החדש של הכתיבה הקווירית לילדים אינו כולל רק יצירות המתאפיינות בעלילות מקוריות⁶, כי אם גם יצירות הנשענות על יצירה קיימת הנכתבת מחדש באופן שתתאים להלך הרוח הפוליטי/חברתי של היוצר/ת והתקופה. כך נוכל להבחין כי טכניקת "גניבת השפה" המאפיינת את הכתיבה הפמיניסטית, ועליה עמדה אוסטריוקר (Ostriker, 1986: 132-135), הטוענת שיוצרות נשענות על מודלים מיתיים ביצירתן ומבצעות בהם קריאה חתרנית וכותבות אותם מחדש מתוך הנשייתם, ניתנת לאיתור גם בכתיבה הקווירית לילדים. יוצרים שונים פונים אל מודלים ז'אנריים מקובלים (ובמקרה זה המשל), ומנצלים אותם לצורך הבעת שדר חתרני באמצעות קוויריזציה של הז'אנר.

כאשר אנו בוחנים את טקסט התשתית, "משל הנמלה והצרצר", הרי שלפנינו משל סגור בעל מוסר השכל לפיו "רק מי שטורח בערב שבת – יזכה לבצוע את הפת ביום המחרת" (סידון ואבולעפיה,

5 בעניין זה ראו את מחקרן של שטדלר (Stadler, 1999) ושל סילינגר-טריטס (Seelinger-Trites, 2011) ביחס לרומן נשים קטנות ללואיזה מיי-אלקוט, ואת הניתוח הקווירי של סדרת **הקוסם מארץ עוץ** לל. פרנק באום (Pugh, 2011).

6 ולמשל, ספרה של שוש פנקס, **האבאים של גל ונועה** המגולל את סיפורה של משפחה חד-מינית, ומתעכב על הדרך שבמסגרתה מצליח הזוג החד-מיני לממש את אבהותם באמצעות תורמת ביצית ואם פונדקאית.

2000:14). המשל מאפיין שתי דמויות בינאריות, הצרצר המרקד "עליו מתרונן, מתבטל ושר" (שם: 13) ולמולו, הנמלה החרוצה אשר אוגרת מזון לימים הקרים. החורף מוביל שינוי יסודי במצבן של שתי הדמויות: הצרצר לא רק שאינו שר, אלא גם בוכה ורועד מקור, והנמלה, שאליה מגיע הצרצר בבקשה למצוא מחסה ומזון, מפנה לו עורף ושוטחת בפניו דברי תוכחה:

"ומה אתה עשית

בקיץ שעבר?"

פנתה ושאלה הנמלה את הצרצר.

"אני שירים זימרת,

ניגנתי עוד ועוד".

"יפה, אם אז ניגנת,

עכשיו—

תתחיל לרקוד!" (שם: 14).

המספר מוסיף גם הוא את התייחסותו:

והצרצר שב אל ביתו,

מרוב רעב כושל.

ולהבא ילמד אולי

את המוסר השכל.

או שילמד, או שלא,

למי בכלל אכפת (שם).

דבריו הקשים של המספר חותרים תחת מטרתו המוצהרת של המשל להעביר שדר דידיקטי ערכי, שכן, הנמען-הילד מבין את ערך העבודה הקשה, אולם בד בבד, נחשף לאכזריותו של המספר כלפי זה שטעה ולא אגר מזון לימות הקור. לפנינו, אם כן, שדר נוסף שכן תגובת המספר לעלילה, והאופן שבו הוא פותר את מצבו של הצרצר, מובילים את הנמען-הילד לסגל גם הוא יחס עוין, אכזרי ואדיש כלפי החלש ממנו וכלפי הנזקק לסיועו. בראייה קווירית, הנמלה המייצגת את הערכים ההגמוניים של העבודה ואגירת הרכוש, לא תעניק סיוע ל"אחר", למרות שביכולתה לעזור לו. ה"אחר" מוצג לא רק כשונה מן ההגמוניה, אלא גם ככזה שלועג לה באמצעות התנהגותו החורגת מן ההתנהגות המקובלת ולכן "מזמין" את ההתעלמות ממנו בעתיד ואת חוסר היחס לכאבו, עניין הטומן בחובו אי-מוסריות.

ברוח זו, המשל מציג את הצרצר העליון כנהנתן שאינו חושב על יום המחרת, בעוד הנמלה מוצגת כסמל החריצות והתכנון המוקדם. לפנינו מטאפורה שיכולה להתפרש בקריאה קווירית כביקורת המאמצת את הסטריאוטיפ המשוך להומוסקסואלים, לפיו מדובר בקהילה קלת דעת העסוקה בחיי הרגע, ומסרבת לחשוב על העתיד (וכאן המקום לציין כי הקהילה הלהט"בית נתפסת, למרות מאבקה לשינויי חקיקה בתחום הנישואין החד-מיניים והבאת הילדים, ככזו המציגה מודל חיים מנוגד לזה המוצג על-ידי המשפחה ההטרוסקסואלית-הבורגנית), על ימות החורף המהווים מטאפורה לזקנה ולתקופות של חולי. המשל מציג את שתי צורות החיים זו מול זו, ומעמיד באופן חד משמעי את צורת החיים ההגמונית מעל זו ה"אחרת"⁷.

הסופרת לולי גריי פרסמה בשנת 2011 את האלגוריה **מר נמלה ואדון חרגול**, המתכתבת עם טקסט התשתית שלעיל, משתמשת בחומרי אולם עורכת בו היסט קווירי. בעוד טקסט התשתית מציג נמלה (נשיות) מול צרצר (גבריות) ובכך מתניע את הסטריאוטיפ של האשה המבצעת את מטלות המטבח והגבר שאינו עוסק בתכנונים דומסטיים (אגירת אוכל), סיפורה של גריי מציג שתי דמויות גבריות: מר נמלה ואדון חרגול⁸. הטקסט מפגיש בין שתי הדמויות אולם אינו מסתפק בשדר פשטני על אודות נחיצותם של חריצות ותכנון מראש, כי אם מעביר לקוראיו שדר אקזיסטנציאליסטי אודות שונות בין בני האדם, כעניין נצרך ומהותי – הן לחברה והן לכל פרט ופרט הנחשף לשונה ממנו, חשיפה שיש עמה העשרה.

מר נמלה מתואר באלגוריה כעשיר החי בבית מפואר, האוסף מזון במשך האביב והקיץ, ובערבים מבלה את זמנו בספירת המזון שאגר, במזווה, החדר האהוב עליו. שלוות יומו של מר נמלה מופרת לנוכח שירתו של החרגול. בניגוד למשל, אין החרגול לועג למר נמלה, אלא להיפך – מזמינו לצאת מן הבית ולחבור אליו: **"קיץ עכשיו, נמלה! השמש חמימה, השמים כחולים. צא החוצה, בוא לרקוד – אני אנגן לך!"** (כפולת עמודות שלישית). מר נמלה מציע לאדון חרגול לאגור מזון לחורף, וממשיך בספירתו. תוך כדי הספירה הוא שומע במשך כל הקיץ את ניגוניו ושירתו של החרגול המפריעים לו בספירתו. גם חישוביו, בשעת הסתיו, מושפעים מן השירה והניגון, שכן העט של מר נמלה מצויר ברברים במקום הספרה שתיים ואנשי שלג במקום שמונה. כאשר אדון חרגול מתדפק בימי ראשית הקור על דלתו של מר נמלה בבקשה למצוא מחסה ומזון, הלה פוטר אותו בדברי תוכחה, ומסביר לו שמי ששר ורוקד כל הקיץ בשעה שאחרים עבדו וטרחו, ראוי לגורלו. סיטואציה זו מקבילה לסיטואציה המתוארת במשל התשתית, אולם מנקודה זו נפרדות דרכי שתי היצירות, שכן האלגוריה של גריי אינה מסתיימת באפיזודה זו, המבהירה את עליונותו של מר נמלה. מר נמלה חוזר למלאכת הספירה בביתו, וצועד בחוסר שקט:

7 קריאה נוספת תראה בצרצר פרוטוטיפ של גבר שאינו מוכן להתמסד, ללא קשר לנטייתו המינית.

8 מן הראוי לציין, שבשפת המקור, הן הנמלה והן החרגול מציינות נשיות ואילו התרגום העברי מציג את שתי הישויות כגבריות. כך או כך, נשמרת התפיסה החד-מינית בוגיות המתוארת, המתהווה ביצירה.

"אני ממש לא יודע מה קורה לי", מלמל. הוא התיישב לצד האח והביט בלהבות שריקדו להן במעלה הארובה.

"מעניין אם..." אמר מר נמלה. "הלוואי ש..." (כפולת עמודות שמינית).

משפט סתום זה אינו מקבל הסבר חד-משמעי בטקסט ונתון לפרשנות. האם מר נמלה מייחל לדעת לשיר, או שמא הוא מייחל לשמוע את קולו של החרגול שהפסיק לשיר? המשכו של הסיפור, מאמת את שתי האפשרויות שכן מר נמלה חושף הן את רצונו לשיר כמו החרגול, והן את חשיבותו של החרגול לחייו.

מר נמלה נואש מניסיונות הספירה הכושלים והולך לישון במיטתו. האלגוריה מתארת בפנינו את חלומו, שבו הוא עומד על במה, מול קהל המפציר בו לנגן, לרקוד ולשיר. **"אני לא יכול! אני לא חרגול!"** (כפולת עמודות תשיעית), אומר מר נמלה וזוכה לקריאות בוז מן הקהל. החלום שלפנינו, המאיר את תת המודע של מר נמלה, מביע רצון הפוך לזה המובע על ידו בדיבורו הישיר ובהתנהלותו הגלויה. מר נמלה שגזר על עצמו חיים של דיכוי עצמי, סגפנות, ריחוק מכל הנאה ואף נתק מכל מבע אמנותי, חושף בחלומו את כמיהתו להידמות לאדון חרגול. בנקודה זו נהיר לקוראים, כי השוני הבינארי בין שתי הדמויות איננו מוחלט מכל וכל, שכן מר נמלה המצוי במזווה, שואף גם הוא לאייש את הבמה ולצאת מן ה"ארון" הפוריטני שבו הוא חי ומן החשבונאות והאגירה המלווה את ימיו.

בתום חלום הבלהות קם מר נמלה ממיטתו ורץ לעבר הדלת. ריצתו אינה נובעת מצליל ששמע (דפיקה בדלת, רעש) אלא היא פועל יוצא של תחושה מבשרת רע. הוא מוצא את החרגול על מפתנו, ומבקש ממנו ללכת הביתה. החרגול ממלמל שאין לו בית. בתגובה, מר נמלה, הנדהם מכך שישנם מי שהם חסרי בית, אינו מוכיח עוד את החרגול, אלא בשונה ממשל התשתית, מכניס אותו אל ביתו ומניח אותו בזהירות להתחמם מול האח. הוא משקה אותו ומאכיל אותו מן המזון שאגר. אל הטיפול המסור מתלווה התנצלות מפורשת: **"לא ידעתי" [...], "לא היה לי שמץ של מושג. לא התכוונתי..."** (כפולת עמודות אחת עשרה). מר נמלה, שגם הוא חי בגפו, לא שיער כי לחרגול אין בית ואין לו משפחה או חברים שיתמכו בו.

כאן מחודדת "אחרותו" של החרגול, המבודד מן החברה האנושית, בידוד החושף אותו לפגיעות. נציג ההגמוניה מכניס אל ביתו את ה"אחר", חש כלפיו אחריות, מטפל בו (עניין המועצם באיורים המציגים את האינטימיות בין השניים), מתנצל על קשיות לבו, והשניים מבליים יחדיו כל ימות החורף.

מדי ערב, לאחר שמר נמלה סיים את ספירתו, החרגול ניגן ושר לו שירים. הכנסתו של החרגול "מזמינה" לביתו של מר נמלה את המרכיבים ה"בזויים" מהם חשש. כאן הבית איננו רק מבנה פיזי, אלא מהווה גם סימבול לישותו של האדם, המעניק מקום למרכיבים חדשים מהם נמנע עד כה. מיס (96-78: Meese, 1990) בדיונה ב"אחרות", מבקשת להראות כי אומנם "האחר" הוא כל דבר המנוגד לי ונמצא מחוצה לי, אך לעתים מדובר בחלק המצוי בי, אותו אני רוצה להדחיק, נוכח סלידתה של החברה מגילויים של שונות. מכאן נוכל להבין, כי הצגתו של החרגול כ"אחר" איננה רק אמצעי להבחין בינו לבין ההגמוניה, אלא גם דרך (מודעת או בלתי מודעת) להילחם בתכונות הנתפסות כ"בלתי רצויות" המצויות דווקא בישות היוצאת נגדן. כאן מתבהר תפקידו של החלום המתואר בסיפור, החושף לא רק כמיהות נסתרות אלא גם פחדים ומערך של הדחקות שחוה מר נמלה. חלום זה מבהיר את רצונו של מר נמלה להידמות לאדון חרגול, ולמעשה, לאיש את אותו מרחב אליו משתייך החרגול – הבמה. בחלומו, ניצב מר נמלה לא במקום שתואר כמקום האהוב עליו ביותר – המזווה – אלא דווקא במקום ממנו הוא נשמר כל חייו: החוץ, הבמה, האמנות, היכן שהגנות הבית אינן תקפות עוד. על הצרכים הבסיסיים שהעסיקו את מר נמלה (אגירת מזון) נוספים צרכים אחרים של הגשמה חברתית, אישית ואמנותית, העולים מתוך תת-המודע שלו ועתידים לשנות את חייו.

השניים, שחיים יחדיו לאחר שמר נמלה מחליט לשכן אצלו את אדון חרגול, שוטחים זה בפני זה את הערכתם ההדדית. מר נמלה משתף את החרגול ברצונו לשיר, בעוד החרגול משבח את עבודתו הקשה של מר נמלה שהצילה את חייו. הדיאלוג המסכם מביע הערכה ואינטימיות כאחד בין שני גיבורי האלגוריה:

"הלוואי שיכולתי לשיר כמוך, אמר מר נמלה.

"אני אוהב להקשיב לך!" אמר החרגול. "הלוואי שיכולתי לחשב כמוך."

"או, חרגול, אמר מר נמלה.

אתה לא יודע לחשב, אבל אתה מאוד חשוב." (כפולת עמודות ארבע עשרה)

מתוך מודעות לטקסט התשתית וחתימה, מחוללת האלגוריה שלפנינו קוויריזציה של הקאנון, הבאה לידי ביטוי באופנים שונים: הפיכת הנרטיב לכזה שגיבוריו אינם גבר ואשה אלא גבר וגבר, ומשמוע רב-רובדי באמצעות שורה של שדרים, חלקם קוויריים משתמעים וחלקם אקזיסטנציאליסטיים. השדרים הקוויריים מציגים זוגיות בין שני גברים המהווים הפכים, ובכל זאת

9 קריסטבה במסתה הידועה "כוחות האימה" (2005) [1980], מתארת את הפחד מן ה"בזוי": "הבזוי איננו אובייקט (ob-jet) שנמצא מולי, שאני קוראת בשמו או מעלה אותו בדמיני [...] הבזוי אינו הקורלאט שלי, אשר בהציעו לי משענת על מישהו או על משהו אחר, עשוי לאפשר לי להיות – נבדלת ואוטונומית פחות או יותר. לבזוי יש רק תכונה אחת משל האובייקט – היותו מנוגד לאני" (קריסטבה, 2005 [1980]: 7). הבזוי למעשה מוגלה מן הכלל, בוחל בחוקי המשחק של ההגמוניה, אך ממקום גלותו אינו פוסק מלקרוא תיגר על אדונו. מה שהופך דבר לבזוי, הוא שיבוש הזהות, המערכות והסדר. כל מה שאינו מכבד את הגבולות, את המקומות ואת הכללים (שם, שם: 8-9).

מוצאים כי השוני החיצוני אינו מונע מהם לנהל מערכת יחסים, שכן כל אחד מהם ממלא חסר יסודי המתקיים אצל רעו. ההצגה של מר נמלה ואדון חרגול, החולקים את חייהם במשותף, מערערת על דפוס ההצגה ההטרסקסואלי השגור מחד גיסא, ועל מודל המשפחה הקלאסי, מאידך גיסא. לפנינו תא משפחתי אלטרנטיבי, שמטרתו איננה הולדת ילדים כי אם הפגת הבדידות, וכן האפשרות למלא באמצעות מציאת בן-זוג, חסר רגשי. הן מר נמלה והן אדון חרגול מצטיירים כחסרי משפחה וכמבודדים חברתית. המשפחה החדשה שהם יוצרים ממחישה למעשה את ההגדרה המודרנית של מושג המשפחה, לפיה משפחה איננה מוגדרת עוד רק בהתאם לפרמטרים ביולוגיים, כי אם לאורה של תחושתו של הפרט, שהאדם הניצב מולו מהווה עבורו משפחה.

נוסף על כך מוצגים בפני הקוראים מודלים גבריים שונים: הגבר המסודר והאחראי העוסק במקצוע "גברי" סטריאוטיפי – ספירה – ומולו, גבר המפגין אובדן נורמות מגדריות, מבלה את ימיו במחול ובשירה ונוזקק לסיועו של אדם מבוסס ממנו. באופן זה מושג ה"גבריות" הופך ממושג מונוליטי למושג פנורמי, ומוצג עימות בין גבריות הגמונית לבין גבריות חתרנית. עימות זה מוסב אלי קבלה ואהבה, המחודדת את השדר, לפיו קיימות פרשנויות רבות למושג "גבריות" המזמין שורה של הופעות מגדריות.

בנקודה זו עולה השדר האקזיסטנציאליסטי לפיו בני האדם מתאפיינים אמנם בשונות, אולם אין מדובר במרכיב מפריד, אלא בגורם מאחד. ההפכים נמשכים זה אל זה וזקוקים זה לזה, וכמוהם אף האמנות המוצגת באלגוריה ככזו הנדרשת להגנה ולסיוע מתמידים. האומן (המיוצג על ידי החרגול) יכול לשרוד רק אם תוגש לו עזרה ממסדית, או עזרה אישית מטעמו של פטרונו. האומן מקבל גושפנקה לחשיבותו שכן אין הוא מוצג כפחות ערך מהפטרונו אלא כחשוב וכנצרך. חייו של האדם ללא אמנות מוצגים כחיים אפורים ומשמיימים, חיים עשירים למראית עין, אולם העושר הכלכלי מכסה על עוני תרבותי. וכך, הרוחניות והחומרנות דרות בכפיפה אחת, והודות לכניסת הרוחניות לחייו, מר נמלה, גיבור האלגוריה, יוצא מן המזווה הצר והסגור אל עבר חיים שמחים ומלאים יותר. אין הוא מדחיק עוד את רצונו לשיר, והוא שר למרות זיופיו ונותן דרור למאווי המודחקים. מרגע שמר נמלה מאפשר לעצמו לעסוק בשירה ומסיר את הדיכוי העצמי שהחיל על עצמו, הוא מסוגל לקשור קשר עם ישות חיצונית (קשר היכול להיתפס כקשר חברי או כקשר זוגי), שם קץ לבדידותו, ומבסס קשר בין-אישי המורכב מנתינה ומקבלה.

היצירה כאלגוריה פוסט-קולוניאליסטית

הסיפור שלפנינו נפתח בציון "**מר נמלה היה עשיר**" (כפולת עמודות ראשונה). לפנינו אפיון כלכלי של הדמות המרכזית, אשר מיקומו, בפתח היצירה, כמו גם היותו הפרט המידעי הראשון שנמסר לנו על אודות הגיבור, הופכים אותו ממאפיין כלכלי חיצוני למאפיין-על המגדיר את מר נמלה. זוהי דמות המוגדרת באמצעות כספה, ויתרה מכך, תהליך אגירת הרכוש הוא שמלווה את הגיבור ומתווה את כל צעדיו. "**החדר האהוב עליו היה המזווה**" (שם), נמסר, עדות נוספת לישות המרוכזת כל כולה

סביב תהליך אגירת הממון/רכוש/מזון, ונבדלת מחברת בני האדם, לטובת פעולת האגירה והספירה במקום המוסתר והחבוי. אף הנגיסות שנוגס מר נמלה בגבינה, הן ספורות ומדודות – **"שלוש נגיסות בדיוק"** (כפולת עמודות שנייה). האכילה הופכת מפעולה מהנה לפעולה מחושבת, כמו כל חייו של מר נמלה המונע מעצמו תענוגות באשר הם, וזאת על מנת להיות רתום למלאכותיו. פגישתו של מר נמלה עם אדון חרגול מוגדרת כפגישה עם מוקד-רעש: **"הוא שמע רעש מבחוץ"** (כפולת עמודות שלישית), **"אבל הרעש המשיך והמשיך"** (שם). הרעש שנקשר לנגינת החרגול בכינור מתואר כגורם מכעיס, שכן הוא מאלץ את מר נמלה להפסיק את עבודתו. עם זאת, אנו עדים למפנה, שכן לקראת תום הקיץ מצוין – **"לפעמים המנגינה הייתה נכנסת לו לראש"** (כפולת עמודות רביעית), היינו, משהקשיב לראשונה לצלילי המנגינה, כבר לא ראה בה רעש מטריד, אלא מבע אמנותי מוסיקלי. המנגינה אף מבלבלת אותו בספירה הנצחית בה הוא שרוי ויוצרת עימות בין עבודה לאמנות, שכן לפנינו ישות המקדישה את כל זמנה לעבודה, ישות שהאמנות מצויה מחוץ לביתה, קרי, מחוץ לחייה.

אמנם מר נמלה הודף את אדון חרגול, אולם זה האחרון הוא המתעקש לזיזם קשר בין השניים. החרגול מציף בחלונו של מר נמלה ושר לו, אולם מר נמלה זועם ומסנן – **"אוי, תשתוק"** (כפולת עמודות חמישית), ומושך את הוילון כלפי מטה. השאלה הנשאלת היא מדוע מלכתחילה נפתח הוילון המפיץ אור שמש, ומכניס את קולות העולם החיצון אל המזווה המבודד? כאן ניתן לאתר את ראשית השינוי שחווה מר נמלה, והיחסים האמביוולנטיים שלו עם אדון חרגול ואמנותו, שכן הוילון שנפתח מציין את רצונו של מר נמלה להיפתח אל העולם החיצוני ממנו הוא מדייר את עצמו, אולם קולו מסרב להכיר בשינוי הממשמש ובא, ומכאן בקשתו לגרש את אדון חרגול ולהשתקו.

עם בוא הסתיו נוקש אדון חרגול על דלתו של מר נמלה ומבקש מזון. מר נמלה טורק בפניו את דלתו וממשיך במלאכת הספירה. מר נמלה חוזר אל ביתו אולם הוא חסר מנוחה, צועד הלך ושוב, ומתבטל לראשונה מעבודתו הסיזיפית. כאמור, הוא חולם חלום בלהות ובחלום זה הוא הופך לזמר ללא יכולת לשיר. החלום מצביע לא רק על רצונו המודחק לעסוק בשירה, בנגינה ובריקוד, אלא גם על **הפנמת מקומו של אדון חרגול. מר נמלה יוצא לראשונה מעורו, ומציב את עצמו במיקומו של אדון חרגול.** החרגול שר והשתק על ידי מר נמלה, כפי שהקהל זועם וצועק על מר נמלה בחלומו. בכך, הופך החלום **לתמונת ראי** של מעשיו של מר נמלה ביום הקודם, החוזרים אליו באופן המחולל בהם הזרה. המקרבן והמשתיק הופך לקורבן המושתק, וכך הוא מבין את החוויה הקיומית של ה"אחר", המודר דרך קבע לשוליים. **"אני לא יכול! אני לא חרגול"** (כפולת עמודות תשיעית), אומר מר נמלה לקהל בחלומו, וכאן אנו עדים לתחושת הזהות הנרקמת בין השניים בחלום: מר נמלה מבין ומפנים לראשונה את מחירה של ההדרה והאלימות כלפי ה"אחר". הוא קם כאחוז פלצות מחלומו, רץ לעבר הדלת, וצופה בחרגול מוטל על המפתן, רועד מקור וסובל מרעב. לראשונה בחייו הוא שומע קול אחר, את קולו של חסר-הבית וחסר המשאבים הכלכליים, המנוגד לו, לעושרו ולאורח חייו המוגן. הוא מחליט לקבל את החרגול אל ביתו, סועד אותו ומתנצל על קשיות לבו. השניים מתוודעים זה לאורח חייו של זה ומבינים את חשיבותו של כל אחד מהם בעבור השני.

האסכולה הפוסט-קולוניאליסטית צומחת בשנות השמונים של המאה העשרים במטרה לשנות את ההנחות הרווחות על היחסים בין עמים מערביים לעמים לא מערביים, ובין העולם המערבי לעולם הלא מערבי (יאנג, 2008 [2003]: 11-14). התנועה הפוסט-קולוניאליסטית היא תנועה פוליטית הטוענת שהאומות של שלוש היבשות הלא מערביות – אסיה, אפריקה ואמריקה הלטינית – נתונות במידה רבה במצב של כפיפות לאירופה ולצפון אמריקה, ובעמדה של אי שוויון כלכלי. פוסט-קולוניאליזם מהווה שם לפוליטיקה ולפילוסופיה של אקטיביזם המערער על הפער הזה, ובכך ממשיך את המאבקים האנטי-קולוניאליים של העבר. תפיסה זו טוענת לא רק לזכותם של העמים באפריקה, באסיה ובאמריקה הלטינית למשאבים ולרווחה חומרית, **אלא גם לעוצמה הדינאמית של תרבויותיהם**, תרבויות המתערות כיום בחברות המערביות ומשנות אותן (שם). לדידם של חוקרים פוסט-קולוניאליסטים, האדם המערבי ניחן באירוצנטריות. הוא מביט בעולם הלא מערבי באמצעות השתקפותו שלו ותפיסותיו, ולכן הוא אינו מסוגל להבין את המציאות הממשית של עולם הזה, או את התחושות והתפיסות העצמיות של אנשי העולם הלא מערבי. מכאן שקריאה פוסט-קולוניאליסטית היא קריאה מתקנת בכמה מישורים:

ראשית, **קריאה זו מדגישה את דמות ה"אחר הנכבש" ואת נקודת מבטו**. ה"אחר הנכבש" מוגדר מעצם שיוכו לעם הנכבש, שיוך הגוזר עליו רב-שוליות: כלכלית, תרבותית, מרחבית ומעמדית. שנית, אם הקריאה הפמיניסטית עוסקת, בין היתר, בקידום היצירה הנשית – הן זו מן העבר שלא זכתה להכרה והן זו הנכתבת בהווה – הרי שהקריאה הפוסט-קולוניאליסטית עוסקת בחקר הקאנון המערבי הלבן שהדיר בשיטתיות דמויות "אחרות" של נכבשים, וכמו כן נמנע מעיסוק בשיח המתמקד במעמד הנכבשים ובאפיון הכובש ככובש, מתוך החלטה של קריאה רוויזיוניסטית; בחקר יוצרים "אבודים" שכתבו על הקולוניאליזם והשפעותיו אשר יצירותיהם לא זכו למחקר בשעת פרסומן, וכן, בחקר ספרות פוסט-קולוניאליסטית עכשווית הנכתבת מעמדתו של הכובש כמו גם מעמדתו של הנכבש. בלשונה של הסופרת טוני מוריסון, שהקדישה לקריאה הפוסט-קולוניאליסטית את ספר המסות **משחקים באפילה** (1992), "המצאת אפריקה" היא תולדה של שליטת האדם הלבן המדיר את האדם השחור, ותכליתה, חיזוק האגו של האדם הלבן והפיכת הגזענות לכזו הנתפסת כטבעית ומבססת את ההגמוניה של האדם הלבן (מוריסון, 1997: 21-22).

בספרו החלוצי משנת 1957, **דיוקן הנכבש ולפני כן דיוקן הכובש**, משרטט אלבר ממי (1985): 85-31 את מאפייניו של הכובש לצד מאפייניו של הנכבש, וממחיש את המחיר שמשלם כל אחד מן הצדדים: הכובש נהנה מזכויות יתר על חשבון היעדר הזכויות של האזרחים המקוריים במושבה הקולוניאלית; רמת חייו גבוהה, בעוד רמת החיים של הנכבש נמוכה; הוא נהנה מכוח אדם, ממשרתים מרובים ומעוטי תביעות וזאת משום שאפשר לנצל את הנכבש שאינו מוגן על ידי חוקי המושבה; הכובש תופס את עצמו כמתרבת ואת הנכבשים כנחשלים. לדידו, הוא הציל את הנכבש מ"פיגור" שהיה שרוי בו ביחס למערב (חשמל, מים, השכלה, תשתיות), כאשר בפועל, הוא מתעלם מן העוני

ולמעשה מנחשל את החלשים בין כה וכה. לפיכך מסכם ממי את תופעת הדרת הנכבש בקובעו, שככל שהכובש נושם לרווחה, כך הנכבש נחנק.

על מנת להתניע את מעמדו, נדרש הכובש לבצע דה-לגיטימציה של הנכבש וכך נולד "מיתוס הנכבש" (ממי, 1985: 96-89) המשרטט את דמות הנכבש כמנוגדת לזו של הכובש (עצלן בשונה מהחריצות המערבית, בור וחסר תרבות) ומכאן, כי דמותו של הנכבש הופכת למארג של שלילות, כאשר גם מנהגיו התרבותיים של הנכבש מושמים ללעג ומתוארים באופן שלילי. הנכבש הופך ל"אשם התמידי" ולפיכך מטמיע את הגישה השוללנית ומתאפיין בשנאה עצמית וברצון להידמות לכובש. אחד המחירים הכבדים שמשלם הנכבש הוא אובדן תרבותו: שפתו, מנהגיו, ואף הכרת ההיסטוריה שלו.

כיום, קיימת השקה בין התיאוריה הקווירית לתיאוריה הפוסט-קולוניאליסטית באמצעות מושג ההגזעה (Racialization), שמשמעו

הבחנה בין קבוצות על בסיס גזע, או על בסיס של מושגים תרבותיים תואמי-גזע כמו מגדר, ארץ מוצא, מקום מגורים, או שם משפחה. על ידי הפיכת המושג ("הגזע") לפעולה ("הגזעה") אנו נמנעים מלהכיר בקטגוריה הפיקטיבית של הגזע. הגזעה אינה מושג סטטי, אלא פעולה סוציולוגית:

הגזעה הינה פעולה של דמיון אנושי באמצעות מאפיינים ביולוגיים (למשל: צבע עור, אורכו או רוחבו של האף או גודל השדיים), חברתיים (למשל: עוני, ארץ מוצא ומעמד חברתי) או תרבותיים (למשל: דתיות או גודל משפחה), ושימוש במאפיינים אלו, שנתפסים כ"טבעיים" ובלתי משתנים, כדי להעניק לגיטימציה להיררכיות בין קבוצות ואנשים (שנהב, 2012).

באלגוריה **מר נמלה ואדון חרגול** חל היפוך בריטואל שמשרטט בפנינו ממי. העימות בין יציר הקפיטליזם (בזיקתו לקלוויניזם הפרוטסטנטי), מר נמלה, לבין נציג הדרך האחרת, שאינה קפיטליסטית, דרך שמעלה על נס את האמנות, האינדיבידואליות וההומאניות, אינו תם עם תבוסתו של אדון חרגול, כפי שמציע המשל המוכר. סיומו של העימות נעוץ דווקא בהכרה ההדדית של כל אחד מן המשתתפים בנחיצותו של האחר, נחיצות משולבת: כל אחד מכיר בשני כמהותי לעולמו שלו ולעולם בכלל. מר נמלה מכניס את אדון חרגול לביתו ובכך ממחיש את תחושת אחריותו ביחס לאחר. ההכנסה של ה"אחר" אל הבית מצילה אותו ממוות, אולם גם מצילה את מר נמלה ממוות מטאפורי, מחיים המאופיינים בבדידות, חיים נטולי אמנות ומגע אנושי. מנגד, גם אדון חרגול אינו בז לערכיו של מר נמלה ומכיר בכך שחייו ניצלו בזכות נהגיו הקפדניים ובזכות הכנסת האורחים של מר נמלה. ההכרה ב"אחר" כשווה ערך וכנחוץ מובילה לחיים הרמוניים בצוותא, ולתחושה של כל אחד מן הצדדים שהחסר הבסיסי בחייו התמלא.

העמדה שכזאת מציגה את הקפיטליסט כבעל תפקיד, שכן בעל המאה מבין שלא כולם מתאפיינים ביכולותיו, וכמו כן, שישנם אנשים שכישוריהם אינם מתוגמלים, דבר ההופך אותם לשוליים ולפגיעים. כמו כן השליט במרחב מגיע להכרה, שמניעת מרחב היא אלימות מרחבית לכל דבר (רודין, 2012: 82-21), ומכאן שעליו לפעול על מנת לקדם ולאפשר את גישתו של ה"אחר" למרחב. מר נמלה מגלה לראשונה בחייו, שלמרות שהוא אינו יודע מחסור, קיימים אחרים שהמחסור הפיזי (מזון ובית) מלווה את חייהם ומכאן תפקידו המכריע בסיוע להם. הכנסתו של אדון חרגול אל הבית של בעל האמצעים מפריכה את אחד המיתוסים הנפוצים של הכלכלה הקפיטליסטית, לפיהם העווגה התקציבית הינה מוגבלת, ולפיכך כל נתינה משמעה מניעה מאדם אחר (או מעצמך). באלגוריה שלפנינו, הנתינה לא הופכת את מר נמלה לעני או למחוסר אמצעים ואיננה משנה את ההיררכיה בין השניים (בעל בית/אורח). נתינתו מצילה את אדון חרגול ממוות אכזרי, ונובעת מתוך הכרה כפולה הן בתפקידו (בתור מי שנמצא בראש ההיררכיה הכלכלית מבין השניים) והן בנחיצותו של אדון חרגול, היינו, נחיצותם של אמנים באשר הם, וכן "אחרים" המעשירים את חיי מר נמלה ומוסיפים להם צבע וצליל. עם זאת, אין לפנינו סיום בנוסח הדאוס אקס מכינה, שכן ההיכרות בין השניים אינה מנביעה שינוי מהותי באופיים. מר נמלה מעז אמנם לשיר לאחר שגזר על עצמו דיכוי תרבותי וסגפנות, אך מרבית יומו מוקדשת עדיין למלאכת הספירה, ואילו אדון חרגול ממשיך לנגן ולשיר בביתו של מר נמלה. מר נמלה אינו פועל כסוכן סוציאליזציה השואף לתרבת את אדון חרגול ולעצבו בדמותו. הוא מניח לו להתקיים מבלי להתערב באורח חייו, כפי שאדון חרגול משבח את יכולתו של מר נמלה לעבוד קשה.

וכך, מסתיים הסיפור בהכרה ההדדית בדבר חשיבותו של השונה ממך כלכלית, מעמדית ותרבותית, הכרה המבטלת שיפוטיות וכן תפיסות מוקדמות אודות אלו המקיימים אורח חיים השונה מזה המותווה על ידי הכלכלה הקפיטליסטית, ועל ידי הגישה האירוצנטרית המבטלת את נהגיו של העולם הלא-מערבי. לא בכדי, יצירה זו נכתבה על ידי הסופרת הארגנטינאית לולי גריי, שארצה חווה וחווה דיכוי משולש: דיכוי שבטי הילידים בארגנטינה במסגרת שורה של מעשי טבח במסגרת הכיבוש הקולוניאליסטי הספרדי, דיכוי אזרחים במסגרת הממשל הצבאי, ותדמית של "מדנית עולם שלישי" בעיני המערב, המגובה בגזל משאבים¹⁰.

נוסף על כך, חלומו של מר נמלה המציג את כמיהתו לעמוד על במה ולשיר, ואת פחדו מן הבז, מהווה מראה ביקורתית המציגה את תוצאות הגישה הקפיטליסטית: חיים המעוצבים לאורה של השאיפה לצבור עוד ועוד רכוש וממון, חיים שהופכים למספר ומגדירים את האדם על בסיס רכושו ומשאביו החומריים, הגורמים לניתוקו של הפרט מן החברה ולהתבצרותו בבית-ההישגיות על חשבון יצירת קשרים חברתיים ומימוש אישי. היצירה אינה שוללת לחלוטין את הגישה הקפיטליסטית, אלא מציגה את מר נמלה לפני הפגישה המכוננת עם אדון חרגול ולאחריה. הפגישה מולידה חניכה והשתנות, שכן הוא אמנם לא נוטש את עיסוקו בעבודה ובספירה, אולם הוא מאפשר לעצמו לסיים את

10 ראו הרחבה בספרו של רוק (Rock, 1985: 1-38).

הספירה ולהאזין גם לשירה ולנגינה, היינו, מציג קפיטליזם בגרסתו המעודנת יותר, לפיה ההישגיות האישית אמנם נדרשת (שכן בלעדיה נותר האדם חסר בית), אולם יש לשלב בינה ובין מילוי צרכים חברתיים ורגשיים הדרושים לכל אדם על מנת לחיות תוך תחושת מלאות והשתייכות.

יתרה מכך, וידוי של מר נמלה, לפיו הוא היה רוצה לשיר כמו אדון חרגול, היינו, להיות בעליה של התנהגות השונה תכלית השינוי מההתנהגות המאפיינת אותו ומגדירה אותו, מוכיח את קביעתו המפורסמת של סעיד (2004), לפיה "הלוגוס כבר אינו שוכן אך ורק, כביכול, בלונדון ובפריס". זאת משום שמלאכת הספירה מוצגת כשוות ערך למלאכת השירה והנגינה, ואף המרחבים מוצגים זה בזיקה לזה: הבמה אליה מר נמלה כמה בחלומו, והמזווה, החדר המועדף על מר נמלה בביתו. עניין זה מזכיר, כי ארגנטינה כמדינת כור היתוך, מקבילה לישראל, המאכלסת בני עדות ועמים שונים, וממזגת בין תרבות מזרחית למערבית.

אם בסיפור חניכה הגמוני היינו מבחינים בשינוי שמתחולל דווקא באדון חרגול שמידמה למר נמלה ומאמץ את ערכי ההגמוניה, או בסופו המר של מר חרגול כפי שארע במשל התשתית לצרצר, הרי שביצירה החתרנית שלפנינו, מר נמלה חווה חניכה אנטי-הגמונית אשר במסגרתה הוא מאפשר לעצמו לשלב בין ערכי ההגמוניה לערכים שמייצג ה"אחר", אדון חרגול¹¹. בכך, משתנה ההגדרה המסורתית של ה"אחר" מישות הקוראת תיגר על ההגמוניה, או כפי שניסחה זאת סימון דה-בובואר (2001: 116):

ה"אחר" הוא הסבילות לעומת הפעילות, השונות ההורסת את האחדות, החומר המנוגד לצורה, האי-סדר המערער את הסדר.

לישות התורמת להגמוניה, מרחיבה את אופקיה ההתנהגותיים והרגשיים, מישות שולית לישות מרכזית, מישות מאיימת ומוגזעת, לישות נאהבת.

בטיפולוגיה של אילוז (2013: 69-11), הזוגיות מקיימת בתוכה פרדוקס לאור ההתנגשות בין הצו למימוש עצמי, המאפיין את העת המודרנית, לבין ההיענות לצרכי בן הזוג, היענות שפירושה לעתים הקרבה, השהיית תכניות אישיות ואף שעמום. כמו כן הזוגיות בעת המודרנית נגועה בתחשיבי תועלתנות כתוצר של החשיבה הקפיטליסטית, עניין המכונה על ידי אילוז "אינטימיות קרה". מר נמלה ואדון חרגול ממחישים את הנאמר לעיל ומדגימים הלכה למעשה את האופן שבו זוגיות משלבת בין מיקוד ב"אני" לבין מיקוד באחר, שילוב המצריך מעבר מתפיסה אגוצנטרית לתפיסה בוגרת ומכילה. זוגיותם מהווה ניצחון על הגישה הקפיטליסטית הרואה בזוגיות כלי לניעות

---

11 לפי אליאדה, במסגרת תהליך החניכה לומדים נערים כיצד לתפקד כמבוגרים בחברה בה הם נתונים, מהם הערכים הרוחניים והתרבותיים הנחשבים בעיני החברה, מהם דפוסי ההתנהגות הנדרשים מהם, ואילו מוסדות מכריעים קיימים בחברה. כמו כן הם נחשפים למסורות שבטיות-דתיות ולמיתוסים הקדושים לחברה בתוכה הם עתידים לחיות כבוגרים (Eliade, 1965: X).

חברתית ולהשגת יעדים חומריים, ומנגד, מובילה לאינטימיות, אשר הקיום הקפיטליסטי לא רק שאינו מאפשר, אלא אף שולל.

סיכום

הכניסה המחודשת לקאנון מתוך החלתה של קריאה מתנגדת, הינה אחד מהיסודות שעליהם מושתתות הקריאה הפמיניסטית, הקווירית והפוסט-קולוניאליסטית. לדעת ריץ', (2002) יש להיכנס לטקסט הקאנוני עם ראייה ביקורתית חדשה, וצעד זה מוגדר על פיה כדרך הישרדות: "עלינו להכיר את כתיבת העבר, הכרות מחודשת שטרם התבצעה. לא כדי להכיר את המסורת, אלא כדי שנוכל להרפות מאחיזתה בנו". בסיפור **מר נמלה ואדון חרגול** מתקיימת כניסה אל קאנון ספרות הילדים וזאת על מנת לבצע קוויריזציה ואנטי-קפיטליזציה שלו. סיפור התשתית הקאנוני נקרא ונכתב מחדש על ידי גריי, וזאת על מנת להדגיש את האופן שבו ספרות הילדים הקלאסית ניתבה את הילד לאמץ ערכים הטרנסקסואליים / קפיטליסטיים, בעוד ספרות הילדים המודרנית מאפשרת לילד להתוודע לצורות חיים שונות באופן שאינו היררכי. הנמען-הילד אשר מכיר את יצירת התשתית מבחין מיד בשינוי מין הנמלה, שהפכה מישות נשית לישות גברית, וגם אם אינו מפרש את הקשר כקשר רומנטי, הוא מבחין בזיקה הקרובה הנרקמת בין שני גיבורי הסיפור, המתפתחת מעימות ודחייה לקרבה, והפגנת אמפטיה הדדית המיתרגמות למגורים משותפים ולקרבה נפשית. הזיקה בין מר נמלה לאדון חרגול הופכת יצירה פוליטית זו לכזו שאינה כופה על הנמען-הילד מניפסט ערכי ופוליטי אחד, אלא חושפת אותו לתצורות שונות ומעניקה לו את הזכות והכוח לברור את אלו המתאימות עבורו¹².

ועדיין, כפי שמציינת משיח (2013), לעתים הקונבנציה הפואטית של ה"סוף הטוב" בספרות הילדים מונעת מחשבה מעמיקה על השדרים הפוליטיים המועברים ביצירה, הכוללים עולות חברתיות ופגיעה ב"אחר" המייצג דרך חיים ותפיסות חיים אנטי-הגמוניות. לפיכך, כאן מגיע תפקידם של הנמענים-המבוגרים המתווכים את היצירה, בחשיפת המנגנונים הדכאניים המתקיימים בחברה, וזאת על מנת לפתח בנמען-הילד אחריות מוסרית כלפי הנזקקים, שעל-פי רוב, אינם זוכים לסוף הטוב, שכן על השאלה מה עלה בגורלו של מר חרגול בחורף הבא, הסיפור אינו עונה.

---

12 לפי מוריס (Morris, 1993: 37-57), האסכולה הפמיניסטית מבקשת לבחון את ה"עיוורון המגדרי" ביחס לסוגיות הקשורות לנשים בכל הנוגע למחקר הספרות. מחקר הספרות נשלט במשך שנים על-ידי ביקורת גברית (phallic critic) אשר גם כאשר היא טיפלה בטקסט בעל משמעויות עמומות בנושאים מגדריים, היא לא דנה בעמימות והציגה ביקורת חד-קולית במטרה שלא לפגוע בראיית העולם ובהסדרים הפטריארכליים. מטרתה של הביקורת הגברית היא לא לאפשר פגיעה בדומיננטיות של הגבריות הפטריארכלית, ומכאן הפרשנות שהציעה, לאור שאיפה לשמר סדר קיים ומתוך התעלמות מסוגיות מגדריות שלעתים הכותב העלה, מתוך רצון חתרני לתהות על ההסדרים הקיימים. כאן המקום לציין, כי הקורא המשתמע של הטקסטים נחשב כמובן לגבר, ולכן דיון בסוגיות מגדריות הקוראות תיגר על דפוסים קיימים מצטייר כבלתי רלבנטי בעליל. לטענת מוריס, חזרה לקאנון אם כן, הינה חזרה לא רק ליצירה הקאנונית, אלא גם למחקר הקאנוני, שמצטיין ב"עיוורון מגדרי".

ביבליוגרפיה

מקורות ראשוניים:

גריי, לולי (2011). **מר נמלה ואדון חרגול**. תרגום: לבי דאון. כנרת, זמורה-ביתן, דביר ואיגואנה.
סידון, אפרים, ואבולעפיה, יוסי (2000). **ספר המשלים הגדול**. כתר.
פנקס, שוש (2012). **האבאים של גל ונועה**. רימונים.

מחקרים:

אילו, אוה (2013). **מדוע האהבה כואבת**. תרגום: שירן בק. ירושלים: כתר.
ברנע, חוה ולורנץ, דליה (1995). **נטייה חד-מינית: חוברת מידע ליועצים ולמחנכים**. משרד החינוך, התרבות והספורט / המנהל הפדגוגי / השירות הפסיכולוגי-ייעוצי / היחידה לחינוך מיני וחינוך לחיי משפחה.
גרוס, אייל וזיו, עמליה (2003). "בין תיאוריה לפוליטיקה: לימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית". בתוך: יאיר קדר, עמליה זיו ואורן קנר (עורכים). **מעבר למיניות: מבחר מאמרים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית**. תל-אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד, סדרת מגדרים. עמ' 44-9.
דה-בובואר, סימון (2001) [1949]. **המין השני: כרך ראשון – העובדות והמיתוסים**. תרגום: שרון פרמינגר. תל-אביב: הוצאת בבל.
טל, קלודי (2013). "שונים אבל דומים". **הד הגן**, ג', מרס 2013, עמ' 8-15.
יאנג, רוברט (2008) [2003]. **פוסט-קולוניאליזם - מבוא**. תרגום: תמי אילון-אורטל. תל-אביב: רסלינג.
ידיד, נטע, רימון, יעל וצימרמן שוש (2011). "מדיניות משרד החינוך הנושא הלהט"ב: בין 'קלפים פתוחים' לבין חוזר מנכ"ל כנגד ההומופוביה". **מפגש לעבודה חינוכית סוציאלית**. גיליון 33, עמ' 211-221.
מוריסון, טוני (1997) [1992]. **משחקים באפילה: לובן עור והדמיון הספרותי**. תרגום: עמנואל לוטם. תל-אביב: הספריה החדשה.
ממי, אלבר (2005) [1957]. **דיוקן הנכבש ולפני כן דיוקן הכובש**. תרגום: אבנר להב. ירושלים: כרמל.
מנדלסון-מעוז, עדיה (2009). **הספרות כמעבדה מוסרית: קריאה במבחר יצירות בפרוזה העברית של המאה העשרים**. רמת-גן: הוצאת אוניברסיטת בר-אילן.
משיח, סלינה (2010). "אלגוריה ואיור: אסתטיקה ופוליטיקה בספרות הילדים". **ספרות ילדים ונוער**, חוברת 131, עמ' 60-43.
משיח, סלינה (2013). "אוריינות פוליטית: פוליטיקה ב/ של ספרות ילדים". **ספרות ילדים ונוער**, חוברת 134, עמ' 15-32.
סעיד, אדוארד (2004) [1993]. "המסע פנימה והופעתה של ההתנגדות". בתוך: **קולוניאליזם והמצב הפוסטקולוניאלי**. עורך: יהודה שנהב. תל-אביב: מכון ון ליר בירושלים / הקיבוץ המאוחד. עמ' 106-83.
סצ'רדוטי, יעקבה (2000). **ביחד וכל אחד לחוד: על נמען מבוגר ונמען ילד בשיח הספרות לילדים**. תל-אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד.
פוקו, מישל (1996) [1976]. **הרצון לדעת: תולדות המיניות: כרך ראשון**. תרגום: גבריאל אש. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

קאבאליון, גבריאל (תשס"ב). "שינויים בהגדרות ההומוסקסואליות בטקסטים של החינוך המיני: אותה הגברת בשינוי אדרת?". **במכללה**, גיליון 13, עמ' 77-96.

קזין, ארנה (2000). "מ'קוויר' ל'חורגת'". **רסלינג**, גיליון 7, עמ' 84-80.

קריסטבה, ג'וליה (2005) [1980]. **כוחות האימה: מסה על הבזות**. תרגום: נועם ברוך. עריכה מדעית: אליס בוראס. תל-אביב: רסלינג.

רודין, שי (2012). **אלימות: על ייצוגיה של האלימות בספרות העברית החדשה**. תל-אביב: רסלינג.

רודין, שי (2013). "אגדה על שני נסיכים: ספרות קווירית לילדים ולנוער בישראל — בין ספרות קווירופובית וספרות קווירית משתמעת". **ספרות ילדים ונוער**, חוברת 134, עמ' 33-66.

ריץ', אדריאן (2002). "כאילו חיך תלויים בזה", תרגום: ארז שוויצר, **המעורר**, 15, עמ' 12-13.

שנהב, יהודה (2012). "מבוא תיאורטי: מהי גזענות?". בתוך: **ערכה חינוכית בנושא גזענות לרגל היום הבינלאומי לביעור האפליה הגזעית**. האגודה לזכויות האזרח בישראל, מחלקת החינוך, מרץ 2012, עמ' 4-6.

שנהב, יניב ומכלוף, חיים (2013). "מוגש כחומר למחשבה". **הד הגן**, ג', מרס 2013, עמ' 16-23.

- Eliade, Mircea (1965) [1958]. **Rites and Symbols of Initiation**, translated by Willard R. Trask. New York: Harper & Row.
- Meese, Elizabeth A. (1990). **(Ex)Tensions. Re-Figuring Feminist Criticism**. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Ostriker, Alicia (1986). **Stealing the Language**. Boston: Beacon Press.
- Pizmony-Levi, Oren, Kama, Amit, Shilo, Guy, and Lavee, Sari (2006). "Do My Teachers Care I'm Gay? Israeli Lesbighay School Students' Experiences at their Schools". **Journal of Gay and Lesbian Youth**, 5(2), pp. 33-61.
- Pugh, Tison (2011). "'There Lived in the Land of Oz Two Queerly Made Men': Queer Utopianism and Antisocial Eroticism in L. Frank Baum's Oz Series". In: Michelle Ann Abate and Kenneth Kidd (Eds.), **Over the Rainbow: Queer Children's and Young Adult Literature**. Ann Arbor: The University of Michigan Press, pp. 87-110.
- Rock, David (1985). **Argentina, 1516-1987: From Spanish Colonization to Alfonsín**. Berkeley and Los Angeles California: University of California Press.
- Seelinger-Trites, Roberta (2011). "Lesbian Politics in Little Women". In: Michelle Ann Abate and Kenneth Kidd (Eds.), **Over the Rainbow: Queer Children's and Young Adult Literature**. Ann Arbor: The university of Michigan Press, pp. 33-58.
- Stadler, Gustavus (1999). "Louisa May Acott's Queer Geniuses". **American Literature**, 71(4), pp. 657-677.